



19.05.2005

## אוזבקיסטאן: מה שהחל כהפגנה שקטה, הסתיים במותם של מאות אנשים

ב- 11 במאי התאספו מאות אנשים מול בניין בית המשפט בעיר אנדיז'אן (*Andizhan*), שבעמק פרנגה (*Ferghana*) באוזבקיסטאן. זו הייתה הפגנה שקטה: המפגינים באו לתמוך ב- 23 מוסלמים, שנגדם התנהל משפט באשמת השתייכות לכת דתית קיצונית, *Akromiya*, שפעילותה נאסרה ע"י שלטונות אוזבקיסטאן. מאוחר יותר התפתחה ההפגנה לסכסוך מזוין בין קבוצת המורדים החמושים לבין כוחות הצבא האוזבקי, שהביא למאות הרוגים.

הפגנות מכל סוג הינן דבר נדיר באוזבקיסטאן, הנשלטת ע"י משטרו הרודני של הנשיא *Islam Karimov*. הנשיא הינו שליט בלעדי, והוא אחוז בשלטון משנת 1990, אז נבחר ע"י מועצת השלטון הסובייטית לנשיאות. משטרו של *Karimov* הינו אולי המשטר הרודני המגביל ביותר לאחר זה של טורקמניסטאן. במדינה קיימות תנועות אופוזיציה, אך הן פועלות באופן לא רשמי מפני שהרשויות לא מאפשרות להן לפעול בצורה גלויה, להירשם ולהשתתף בבחירות. כמו כן, אין חופש ביטוי וחופש מידע: לא קיימת מדיה בלתי תלויה, שידורי רדיו וטלוויזיה של תחנות לא מקומיות כמעט ולא מתאפשרים וקיימות הגבלות על כניסת עיתונים וספרים מחוץ למדינה. גורמים בינלאומיים מדווחים על עינויים של העצורים ע"י אנשי הביטחון וכן על הפרה בוטה של זכויות האדם במדינה. ארגוני זכויות אדם טוענים כי בבתי הכלא של אוזבקיסטאן נמצאים אלפי אסירי מצפון פוליטיים ודתיים, וכי השוטרים מענים אסירים ועצורים באופן שיטתי.

אוזבקיסטאן הינה מדינה ענייה: למרות ההכנסות הגבוהות מייצוא כותנה וזהב, מרבית האוכלוסייה חיה מתחת לקו העוני. המשכורת הממוצעת במדינה היא כ- 30 דולר לחודש. התושבים נפגעים מרמת השחיתות הגבוהה, המסים הגבוהים וההגבלות על המסחר. הנשיא *Karimov* אינו מבצע רפורמות כלכליות במדינה, וכך גורר את תושביה לעוני עמוק עוד יותר. כמו כן, המדינה אינה מקבלת תמיכה מגופים פיננסיים בינלאומיים עקב הפרות זכויות אדם והיעדר רפורמות.

אחת הסכנות הממשיות ביותר ליציבות שלטונו של *Karimov* היא אלימות על רקע דתי, ולכן, רשויות המדינה עושות כל אשר ביכולתן כדי להגביל את חופש הדת. הן אינן מבדילות בין מוסלמים מתונים לקיצוניים, חשוב לציין, כי קבוצות איסלם רדיקליות אכן פועלות במדינה, ואף מנסות לפגוע במטרות אמריקאיות וישראליות. ביולי 2004 אירעו פיצוצים בו זמנית ליד שגרירויות ארה"ב וישראל, שגרמו למותם של ארבעה אנשים, ובפיגוע התאבדות לפני כשנה נהרגו כ- 50 איש. עם זאת, היחס הנוקשה של הרשויות כלפי כל התבטאות דתית משיג בדרך כלל מטרות הפוכות. המקורות במערב אומרים כי *Karimov* משתמש בסכנת האסלאם הרדיקלי במטרה לחזק עוד יותר את אחיזתו בשלטון.

הפעם החלה התסיסה לאחר שהרשויות האשימו 23 אנשי עסקים קטנים מאזור אנדיז'אן בהשתייכות לכת *Akromiya*, בזמן שארגוני זכויות אדם מקומיים טענו כי כת זו הינה המצאה של הרשויות, וכי השלטון המקומי בדה את ההאשמות כדי לעקל את נכסי הנאשמים. מאות אנשים באו לתמוך בנאשמים, וההפגנה הייתה שקטה עד שב- 13 במאי קבוצה של אנשים חמושים התנפלה על בית המשפט, שחררה את הנאשמים, השתלטה על בניין המנהל האזורי והחזיקה בעשרה שוטרים כבני ערובה. הדבר גרר הפגנת תמיכה במורדים, שמנתה מאות אנשים. שלטונות אוזבקיסטאן שלחו כוחות צבא, ומנהיגי המורדים ביקשו את התערבותו של נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, לצורך הפסקת האלימות והתיווך בין הצדדים.

ביום שישי, 13 במאי, דיווחו הרשויות כי הן מקיימות משא ומתן עם המורדים להפסקת האלימות. באותו יום, כ- 3,000 מפגינים התרכזו ליד בית הספר שבמרכז העיר אנדיז'אן. רבים מהם קראו לנשיא *Karimov* להתפטר. לא ברור מי נתן הוראה לכוחות הביטחון לירות במפגינים, אך הם עשו זאת, וגרמו למותם של **500 - 700 איש**, כולל עשרת השוטרים שהוחזקו כבני ערובה. כוחות המשטרה השתלטו על בניין הממשל האזורי וסגרו את האזור. הרשויות דיווחו כי המורדים סירבו להתפטר.



באותו יום שישי החלו אזרחים מאזור אנדיז'אן לברוח לכיוון קירגיסטאן השכנה, ומספר הפליטים הגיע לכ- 500 איש. על פי הדיווח של סוכנות החדשות הרוסית, חיילי משמר הגבול האוזבקי ירו באזרחים שניסו להימלט. רשויות קירגיסטאן הקימו מחנות זמניים לפליטים מאוזבקיסטאן.

ביום שבת, 14 במאי, טען הנשיא Karimov כי לא נתן הוראה לירות במפגינים, והאשים את הקבוצה המוסלמית הקיצונית Hizb-ut Tahrir בגרימת האלימות במטרה לתפוס את השלטון ולהפוך את אוזבקיסטאן למדינה מוסלמית בנוסח איראן. דוברי קבוצת Hizb-ut Tahrir סתרו את דבריו של הנשיא וטענו כי ארגונם אינו נוקט באמצעים אלימים וכי הם אינם קשורים לנעשה באנדיז'אן. נציגי הארגון אמרו כי הם אכן פעילים באוזבקיסטאן, אך פועלים להפלת שלטונו של Karimov בדרכי שלום.

תגובת ארה"ב, האיחוד האירופאי ורוסיה לידיעות על האלימות באוזבקיסטאן הייתה שונה. האיחוד גינה בחריפות את משטרו הרודני של Karimov, אשר גרם, לטענתם, להתנגדות האלימה. ארה"ב, מצידה, השמיעה קריאות מתונות לשני הצדדים להימנע מאלימות ולהגיע לפשרה. חשוב לציין, כי אוזבקיסטאן של Karimov הינה בעלת ברית חשובה מאוד של ארה"ב באזור מרכז אסיה: המדינה גובלת באפגניסטן, תומכת במלחמתה של ארה"ב בטרור ומאפשרת לה להקים בסיסים של חיל האוויר האמריקאי בשטחה. נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, הודיע כי הוא תומך בנשיא Karimov בכל הקשור לעימות זה, וקרא למרד באנדיז'אן "פרובוקציה של מוסלמים קיצוניים".

ב- 17 במאי התאספו עשרות חברי האופוזיציה הבלתי פורמלית ופעילי ארגונים לזכויות אדם מול שגרירות ארה"ב ב טשקנט (Tashkent), בירת אוזבקיסטאן. הם הפגינו מול השגרירות ודרשו שארה"ב תסייע להפיל את שלטונו של Karimov. לאחר הידיעות על ירי בנשים ובילידים, שינתה ארה"ב את הטון לחריף יותר, והודיעה, כי היא "מודאגת מאוד" בנוגע למעשי הצבא באנדיז'אן וגינתה את השימוש בכוח נגד אזרחים. מצד שני, דובר משרד החוץ של ארה"ב הביע דאגה בנוגע לעובדה, כי חברי התנועה האסלאמית של אוזבקיסטאן (IMU), שארה"ב הגדירה כארגון טרור, הצליחו להימלט. ה- IMU אחראית על מספר פיגועי טרור באוזבקיסטאן, כולל הפיצוץ בטשקנט בשנת 1999, בו נהרגו יותר מעשרה אנשים, והיא קשורה לארגון הטרור אל-קעידה.

באותו יום, הגיעו הידיעות כי כוחות הצבא של אוזבקיסטאן כבשו עיר נוספת, קארסו (Karasu), הממוקמת בגבול עם קירגיסטאן, זאת לאחר שלושה ימי סגר על אנדיז'אן. בקארסו תקפו התושבים את ראש העיר ושרפו מספר בתים, ולכן כוחות הצבא נכנסו לעיר והטילו סגר על העיר.

ב- 18 במאי ארגנו רשויות אוזבקיסטאן ביקור באנדיז'אן של דיפלומטים הנמצאים בטשקנט, אך לא לקחו אותם לזירת האירוע, לא אפשרו להם תנועה חופשית בעיר ואף לא התירו להם לדבר עם המקומיים. בכלל, הגישה לאנדיז'אן נותרה מוגבלת ביותר. באותו יום, דרשה Louise Arbour, אחראית תחום זכויות האדם באו"ם, לפתוח בחקירה בינלאומית של האירועים באנדיז'אן, בהמשך לדרישה דומה מצד שר החוץ הבריטי, Jack Straw.

בתחילת אירועי אנדיז'אן נראה היה כי האירועים עלולים להתפתח למהפכה נוסח קירגיסטאן, שם המונים הפילו את שלטון הנשיא הרודן וגרמו לו להימלט. אולם, ההשתלטות המהירה של הצבא על העיר תוך שימוש בנשק חם מול המורדים, הוכיחה כי אין סכנה ממשית לשלטונו של הנשיא Karimov.

**יוליה ויימן**

**המחלקה הכלכלית, IFTRIC**